

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องการวิเคราะห์เนื้อหาและบทบาทคุณบะฮ์วันศุกร์ที่มีในชุมชน มีรายละเอียดเกี่ยวกับระเบียบวิธีวิจัยดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย
2. ข้อมูล/กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย
3. การสร้างและเลือกเครื่องมือในการวิจัย
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การตรวจสอบข้อมูล
6. การวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูล

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้เทคนิควิธีการวิจัยหลายวิธีประกอบกันคือ การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ร่วมกับวิธีการวิจัยภาคสนาม (Field Research) โดยการสัมภาษณ์ (Interview) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)

โดยทั่วไปการวิเคราะห์เนื้อหา เป็นเทคนิควิจัยที่พยายามจะบรรยายเนื้อหาของข้อความหรือเอกสารโดยวิธีการเชิงปริมาณ อย่างไรก็ตามการวิเคราะห์เนื้อหาไม่จำเป็นต้องเป็นวิธีการเชิงปริมาณก็ได้ เพียงแต่ให้การระบุคุณลักษณะเฉพาะของข้อความหรือสาระเป็นไปอย่างมีระบบ และเป็นสภาพวัตถุวิสัย (Objectivity) (Holsti, 1969 อ้างถึงใน สุภางค์ จันทวานิช, 2540 : 145) ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้หลักการนี้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์เนื้อหา โดยทำการวัดปริมาณหรือจำนวนครั้งที่เนื้อหาแต่ละประเภทถูกกล่าวถึง โดยคิดเป็นร้อยละ จากนั้นจึงอธิบายคุณลักษณะหรือสาระสำคัญของเนื้อหานั้นๆ

ส่วนการสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม นั้น เป็นวิธีการหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูลของการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นการวิจัยที่มุ่งแสวงหาความรู้โดยการพิจารณาปรากฏการณ์สังคมจากสภาพแวดล้อมตามความเป็นจริงในทุกมิติ เพื่อหาความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์กับสภาพแวดล้อมนั้น วิธีการนี้จะสนใจข้อมูลด้านความรู้สึกนึกคิด ความหมาย ค่านิยม หรืออุดมการณ์ของบุคคล (สุภางค์ จันทวานิช, 2540:13)

2. ข้อมูล/กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

ข้อมูล/กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย

2.1 ข้อมูลประเภทเอกสาร ตำรา และรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา

2.2 ข้อมูลเทปบันทึกเสียงคุตบะฮ์วันศุกร์ เป็นเทปคุตบะฮ์วันศุกร์ของมัสยิดอันวาริสซุนนะห์ ชุมชนสุเหร่าคลองเคล็ด แขวงหนองบอน เขตประเวศ กรุงเทพฯ จำนวน 54 ครั้ง (54 คุตบ์) ตั้งแต่วันที่ 1 สิงหาคม 2541 – ธันวาคม 2542

สำหรับสาเหตุที่ผู้วิจัยเลือกศึกษาคุตบะฮ์วันศุกร์ของมัสยิดแห่งนี้ เนื่องจาก

- ผู้ส่งสาร(Sender) หรือผู้แสดงคุตบะฮ์วันศุกร์ประจำมัสยิดอันวาริสซุนนะห์ ประกอบด้วยบุคคลหลายคน คือ 9 คน ทำหน้าที่หมุนเวียนกันไป อันจะทำให้คุตบะฮ์มีความหลากหลาย ในเนื้อหา ที่สำคัญผู้แสดงคุตบะฮ์ 2 ท่านในจำนวนนี้คืออาจารย์มุสตาฟา อยู่เป็นสุข ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นอิหม่ามมัสยิดอันวาริสซุนนะห์ และ อาจารย์วิทยา วิเศษรัตน์ เป็นนักวิชาการศาสนาที่มีความรู้ความสามารถสูง เป็นที่ยอมรับและเคารพนับถือของคนในชุมชนและในสังคมมุสลิมทั่วไป นอกจากนี้ยังเป็นนักพูดที่ดีด้วย

- ทุกครั้งที่มีการแสดงคุตบะฮ์วันศุกร์ ทางมัสยิดอันวาริสซุนนะห์ร่วมกับโรงเรียนศาสนูปถัมภ์ ซึ่งเป็นโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามในพื้นที่ จะทำการบันทึกเสียงเอาไว้ จากนั้นจึงนำเทปเสียงดังกล่าวไปเผยแพร่ซ้ำ โดยออกอากาศทางสถานีวิทยุ ในรายการเกี่ยวกับศาสนาอิสลามที่โรงเรียนศาสนูปถัมภ์เป็นผู้จัด ปัจจุบันออกอากาศทางคลื่น A.M.ทอ. 1251 กิโลเฮิรตซ์ ทุกวันเสาร์ เวลาประมาณ 17.10-17.30 น. ด้วยเหตุนี้แล้วจึงทำให้ผู้วิจัยสามารถนำเทปเสียงที่มัสยิดได้เก็บรวบรวมไว้ มาเป็นข้อมูลในการศึกษาย้อนหลังได้ในปริมาณที่มากพอคือ 54 ครั้ง (54 คุตบ์) อนึ่งการที่คุตบะฮ์วันศุกร์ของมัสยิดแห่งนี้ได้เผยแพร่ออกอากาศ จะทำให้มีผู้รับสาร (Receiver) หรือผู้รับฟังเป็นจำนวนมาก มีจำกัดอยู่แต่ในมัสยิดเท่านั้น

2.3 ข้อมูลประเภทบุคคล บุคคลที่ผู้วิจัยศึกษาแบ่งได้เป็น 2 ประเภทคือ

2.3.1 ผู้ส่งสาร(Sender) หรือผู้แสดงคุตบะฮ์วันศุกร์ รวม 4 ท่าน จากมัสยิดต่างๆ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ตั้งเกณฑ์ไว้ว่า

- เป็นนักวิชาการศาสนาที่มีความรู้ความสามารถสูงเป็นที่ยอมรับของสังคมมุสลิมโดยทั่วไป และ

- มีประสบการณ์ตรงในการแสดงคุตบะฮ์วันศุกร์ ประกอบด้วยบุคคลต่อไปนี้

1. อาจารย์วิทยา วิเศษรัตน์ แม้จะมีได้ดำรงตำแหน่งใดๆ อย่างเป็นทางการในคณะกรรมการมัสยิดอันวาริสซุนนะห์ แต่ก็เป็นผู้ที่ได้รับมอบหมายจากอิหม่ามให้ทำหน้าที่นำ

ละหมาดวันศุกร์และแสดงคุตบะฮ์วันศุกร์ของมัสยิดอันวาริสซุนนะห์ ปัจจุบันอาจารย์วิทยาดำรงตำแหน่งเป็นครูใหญ่โรงเรียนศาสนูปถัมภ์ ซึ่งเป็นโรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม ที่ตั้งอยู่ในเขตมัสยิดอันวาริสซุนนะห์ และคอลัมน์นิสต์ประจำหนังสือพิมพ์มุสลิม “ทางนำ” เคยนำคุตบะฮ์วันศุกร์ของมัสยิดมาตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ทางนำในคอลัมน์ “คุตบะฮ์วันศุกร์” ในช่วงปี 2533 อดีตเคยเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร กรุงเทพฯ พรรคพลังธรรม ปัจจุบันเป็นรองหัวหน้าพรรคสันติภาพ

2. อาจารย์มัรวาน(วินัย) สะมะฮุน ดำรงตำแหน่งเป็นรองประธานกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยและอิหม่ามมัสยิดกมาลุลอิสลาม เขตคลองสามวา กรุงเทพฯ นอกจากนี้ยังเคยดำรงตำแหน่งในทางการเมืองเป็นสมาชิกวุฒิสภาอีกด้วย อาจารย์มัรวานเคยเป็นเลขานุการสำนักจุฬาราชมนตรี ในช่วงที่ดำรงตำแหน่งดังกล่าวนี้ เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการนำเสนอแนวคิดต่อบรรดาอิหม่าม คอเต็บ ให้ใช้คุตบะฮ์เป็นสื่อเพื่อการพัฒนา และยังได้จัดพิมพ์หนังสือรวบรวมเนื้อหาคุตบะฮ์วันศุกร์ขึ้นในนามของสำนักจุฬาราชมนตรี เพื่อแจกจ่ายไปยังมัสยิดทั่วประเทศให้ได้ใช้เป็นแนวทางในการแสดงคุตบะฮ์วันศุกร์

3. อาจารย์ซาฟีอี(ทวี) นภากรณ์ ได้รับมอบหมายจากอิหม่ามให้เป็นผู้นำละหมาดวันศุกร์และแสดงคุตบะฮ์วันศุกร์ประจำมัสยิดศูนย์กลางอิสลามแห่งประเทศไทย คลองตัน กรุงเทพฯ มัสยิดดังกล่าวจัดว่าเป็นมัสยิดขนาดใหญ่ ที่มีผู้มาละหมาดวันศุกร์อย่างเนืองแน่น ส่วนหนึ่งผู้คนมาละหมาดที่นี่เนื่องจากมาติดตามรับฟังคุตบะฮ์วันศุกร์จากอาจารย์ซาฟีอี ซึ่งเป็นนักพูดที่มีความสามารถคนหนึ่ง ปัจจุบันอาจารย์ซาฟีอีดำรงตำแหน่งเป็นนักวิชาการศาสนาประจำสถาบันสอนศาสนา นักศึกษาผู้ใหญ่

4. ดร.อับดุลเลาะ หนุ่มสุข เป็นอาจารย์ประจำอยู่ที่วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี เป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านศาสนาอิสลามเป็นอย่างมาก เนื่องจากสำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาเอกทางด้านศาสนาโดยตรง จากมหาวิทยาลัยมะดีนะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย เป็นผู้หนึ่งที่ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่แสดงคุตบะฮ์วันศุกร์ให้กับบรรดาอาจารย์และนักศึกษาของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

บุคคลทั้ง 4 คนนี้ถือว่าเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ(Key Informant) ที่ผู้วิจัยจะสัมภาษณ์เจาะลึก (Indepth Interviews) เกี่ยวกับคุณลักษณะ รวมทั้งกฎเกณฑ์ต่างๆที่เกี่ยวข้องกับคุตบะฮ์วันศุกร์ตามหลักการศาสนาอิสลาม

2.4.2 ผู้รับสาร (Receiver) หรือผู้รับฟังคุตบะฮ์วันศุกร์มัสยิดของมัสยิดอันวาริสซุนนะห์ ซึ่งผู้วิจัยจะสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการบางกรณีก็มีการสัมภาษณ์เจาะลึกบุคคลเหล่านี้ ในช่วงที่เก็บข้อมูลภาคสนามด้วย ผู้วิจัยกำหนดหลักเกณฑ์กว้างๆไว้ว่าจะต้องเป็นผู้ที่มารับฟังคุตบะฮ์วันศุกร์ที่มัสยิดแห่งนี้เป็นประจำ ประกอบด้วยผู้ฟังชายและหญิงในสัดส่วนที่ชายมากกว่าหญิง เนื่องจากการมาละหมาดวันศุกร์และรับฟังคุตบะฮ์ ศาสนาบัญญัติให้ชายมุสลิมปฏิบัติและในความเป็นจริงมีชายมาประกอบศาสนกิจนี้มากกว่าหญิงอยู่แล้ว

3. การสร้างและเลือกเครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย

1. ตัวผู้วิจัย นับเป็นเครื่องมือสำคัญ "เพราะการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการใช้คนสัมผัสกับคนโดยตรง"(สุภางค์ จันทวานิช,2540:204)
2. แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง(Non-Structured Interview or Informal Interview) ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดหัวข้อหรือแนวคำถามที่จะสัมภาษณ์ไว้อย่างกว้างๆ เป็นการล่วงหน้า เพื่อใช้ในการสัมภาษณ์เจาะลึกบุคคลที่เกี่ยวข้อง
3. แบบบันทึกภาคสนามของผู้วิจัย (Note taking) ในบันทึกนี้จะบรรยายละเอียดต่างๆที่ผู้วิจัยได้รับรู้ระหว่างการสังเกตแบบมีส่วนร่วม หรือระหว่างสังเกตการแสดงคุตบะฮ์ และรับฟังคุตบะฮ์วันศุกร์ที่มีสยิดอันวาริสซุนนะห์ อาทิ กิจกรรมหรือพฤติกรรมที่เกิดขึ้น ปฏิกริยา เวลา บุคคล และสภาพแวดล้อมหรือบริบทที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา แบบบันทึกภาคสนามจะเป็นเครื่องมือหนึ่งที่มีประโยชน์มากในการวิจัยเชิงคุณภาพ นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ใช้อุปกรณ์ช่วยในการเก็บข้อมูลภาคสนามอีกด้วย คือเทปบันทึกเสียง และกล้องถ่ายรูป
4. แบบบันทึกรวบรวมประเภทเนื้อหาและปริมาณของเนื้อหาคุตบะฮ์วันศุกร์ เป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้น เพื่อใช้ในขั้นของการเปิดรับฟังเทปบันทึกเสียงคุตบะฮ์วันศุกร์มีสยิดอันวาริสซุนนะห์ แบบบันทึกนี้จะช่วยในการจำแนกประเภทของเนื้อหา การนับจำนวนครั้งที่เนื้อหาแต่ละประเภทถูกกล่าวถึง รวมทั้งช่วยบันทึกสาระหรือประเด็นสำคัญๆ ที่ปรากฏในเนื้อหาแต่ละประเภท

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลดังมีรายละเอียดดังนี้

- 4.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลที่เป็นเอกสาร ตำรา และรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา

ในระยะเริ่มต้นผู้วิจัยประสบปัญหาเป็นอย่างมากในการค้นหาข้อมูล ที่เกี่ยวข้องกับคุตบะฮ์วันศุกร์ เนื่องจากไม่มีผู้ที่เคยทำการศึกษาวิจัยในเรื่องนี้มาก่อน ผู้วิจัยพยายามค้นหาจากหนังสือและตำรับตำราที่เขียนโดยนักวิชาการชาวไทยมุสลิม ซึ่งระยะหลังนั้น ได้มีการเขียนงานเกี่ยวกับศาสนาอิสลามในด้านต่างๆ อยู่เป็นจำนวนมากไม่น้อย แต่ก็ไม่พบว่ามิงงานที่เขียนเกี่ยวกับคุตบะฮ์วันศุกร์โดยตรงอยู่เลย ภายหลังผู้เขียนได้ค้นพบงานที่ว่าด้วยคุตบะฮ์วันศุกร์ในลักษณะที่เขียนเป็นหัวข้อย่อย ในตำราเกี่ยวกับหลักกฎหมายอิสลาม (ฟิกส์) และมีปรากฏเป็นบทความแทรกอยู่ในหนังสืออนุสรณ์มัสยิด และหนังสืออนุสรณ์ตามวาระงานต่างๆที่สังคม

มุสลิมได้จัดขึ้น และมีที่เขียนเป็นบทความประกอบหนังสือรวบรวมเนื้อหาคุตบะฮ์วันศุกร์ที่สำนักจุฬาราชมนตรีได้จัดทำขึ้น เพื่อแจกจ่ายไปยังมัสยิดต่างๆให้เป็นแนวทางในการแสดงคุตบะฮ์ได้

มีเอกสาร คำรับตำรา ที่เขียนเรื่องคุตบะฮ์วันศุกร์อีกเป็นจำนวนมาก ที่ผู้วิจัยไม่มีโอกาสได้นำมาใช้เป็นข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ เนื่องจากข้อจำกัดทางด้านภาษาของตัวผู้วิจัยเอง เพราะงานเขียนดังกล่าวนี้ เขียนโดยนักวิชาการศาสนาชาวต่างประเทศ มีทั้งที่เป็นภาษาอาหรับและภาษามลายู

4.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลที่เป็นเทปคุตบะฮ์วันศุกร์ของมัสยิดอันวาริสซุนนะห์

ในการขอเข้าไปเก็บข้อมูลต่างๆจากพื้นที่นั้น ในขั้นต้น ผู้วิจัยอาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัว ติดต่อกับบุคคลท่านหนึ่งที่ผู้วิจัยรู้จักมาก่อน และเป็นผู้มีบทบาทสำคัญมากในการแสดงคุตบะฮ์วันศุกร์ของมัสยิดอันวาริสซุนนะห์ คือ อาจารย์วิทยา วิเศษรัตน์ ผู้วิจัยได้แจ้งวัตถุประสงค์ในการศึกษาครั้งนี้ให้ผู้เกี่ยวข้องได้รับทราบ และขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูล โดยผู้วิจัยได้ขอความอนุเคราะห์ขอถ่ายสำเนาเทปคุตบะฮ์วันศุกร์ของมัสยิด เพื่อที่จะนำเทปดังกล่าวไปทำการวิเคราะห์เนื้อหาต่อไป ซึ่งก็ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี

4.3 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant observation)

การสังเกตแบบมีส่วนร่วมคือการสังเกตชนิดที่ผู้สังเกตเข้าร่วมกระทำกิจกรรมด้วยกันกับกลุ่มคนที่ถูกศึกษา และเป็นการพยายามให้คนในชุมชนนั้น ยอมรับว่าผู้สังเกตมีบทบาทเช่นเดียวกับตน ทั้งนี้ในแง่ของระเบียบวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม จะต้องประกอบด้วยกระบวนการ 3 ขั้นตอนคือ การสังเกต, การซักถาม และการจดบันทึก (สุภางค์ จันทวานิช, 2540:46-47)

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีกำหนดเข้าร่วมประกอบพิธีละหมาดวันศุกร์และรับฟังคุตบะฮ์วันศุกร์ของมัสยิดอันวาริสซุนนะห์ รวม 8 ครั้ง ในการเข้าร่วมประกอบพิธีกรรมแต่ละครั้ง ผู้วิจัยจะถือโอกาสสังเกตพฤติกรรมที่เกิดขึ้น รวมทั้งบริบทที่เกี่ยวข้องไปพร้อมๆ กัน และเมื่อพิธีละหมาดเสร็จสิ้น ผู้วิจัยจะถือโอกาสสนทนาซักถามผู้ที่เข้าร่วมรับฟังคุตบะฮ์วันศุกร์ และละหมาด ณ มัสยิดแห่งนี้

ในระหว่างศึกษาภาคสนามนี้ ผู้วิจัยจะจดบันทึกย่อเฉพาะข้อมูลที่สำคัญๆ และจะนำบันทึกย่อดังกล่าวไปขยายความเรียบเรียงใหม่ให้เป็นบันทึก ที่มีความสมบูรณ์ขึ้นภายหลัง เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

จากการเก็บข้อมูลด้วยวิธีดังกล่าว จะทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่แท้จริง เนื่องจากผู้ที่ถูกศึกษาไม่ทราบว่าจะตนถูกสังเกต พฤติกรรมที่แสดงออกมา จะเป็นไปตามธรรมชาติ เป็นข้อมูลแบบปฐมภูมิ ซึ่งมีความน่าเชื่อถือมาก (สุภางค์ จันทวานิช, 2540: 45-47)

4.4 การสัมภาษณ์

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์ใน 2 ลักษณะ คือ

4.4.1 การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ ในลักษณะของการซักถาม พูดคุยกับผู้มาร่วมรับฟังคุตบะฮ์วันศุกร์ ผู้วิจัยใช้วิธีการนี้ในขณะที่สังเกตแบบมีส่วนร่วม ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ทั้งนี้ได้กำหนดประเด็นในการสนทนาไว้กว้างๆ คือ

- ทศนคติที่มีต่อคุตบะฮ์วันศุกร์ที่นี่
- ประโยชน์ที่ได้รับ จากการมาฟังคุตบะฮ์วันศุกร์ที่นี่

4.4.2 สัมภาษณ์แบบเจาะลึก(Indepth Interview) ผู้แสดงคุตบะฮ์วันศุกร์ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) จำนวน 4 คน ตามที่ได้ให้รายละเอียดมาแล้ว ทั้งนี้ในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนต่อไปนี้

- กำหนดแนวคำถามไว้กว้างๆ ล่วงหน้า (แนวคำถามในการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ส่งสารให้ดูได้ในภาคผนวก)

- ติดต่อและนัดหมายบุคคลที่จะสัมภาษณ์ ในขั้นนี้ผู้วิจัยจะแจ้งถึงวัตถุประสงค์ และแนวคำถามที่จะสัมภาษณ์ เพื่อให้บุคคลดังกล่าวได้มีเวลาเตรียมตัวด้านข้อมูล ที่จะให้สัมภาษณ์

- ทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยผู้วิจัยใช้เทปบันทึกเสียงผู้ให้สัมภาษณ์

นอกเหนือจากผู้แสดงคุตบะฮ์วันศุกร์ ผู้วิจัยยังได้สัมภาษณ์เจาะลึกผู้รับสารหรือผู้รับฟังคุตบะฮ์ที่มีสยิดอันวาริสซุนนะห์บางท่านอีกด้วย (แนวคำถามในการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้รับสารให้ดูได้จากภาคผนวก)

5.การตรวจสอบข้อมูล

เป็นการตรวจสอบความเชื่อถือได้ของข้อมูล ความครบถ้วน และคุณภาพของข้อมูล ก่อนที่จะนำข้อมูลไปวิเคราะห์ ซึ่งผู้วิจัยก็ได้ใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า(Triangulation) ตามหลักวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย

5.1 การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) คือ ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ กันในเรื่องเดียวกัน ในที่นี้ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา การสังเกต และการสัมภาษณ์ พร้อมกันนั้นก็ศึกษาข้อมูลจากเอกสารประกอบด้วย

5.2 การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีตรวจสอบแหล่งข้อมูลที่เป็น “บุคคล” หลายคนด้วยกัน เพื่อสัมภาษณ์ในประเด็นเดียวกันโดยเฉพาะในประเด็นที่เป็นข้อเท็จจริงเกี่ยวกับคุณลักษณะและกฎเกณฑ์ต่างๆของคุตบะฮ์วันศุกร์ตามหลักการศาสนา ซึ่งข้อมูลดังกล่าวนี้จะต้องมีการเปรียบเทียบตรวจสอบให้แน่ชัด ในกรณีที่มีข้อมูลไม่ตรงกัน ผู้วิจัยใช้วิธีการสอบถามบุคคลดังกล่าวซ้ำ ก่อนที่จะทำการวิเคราะห์

ในส่วนของเทปคุดบะฮ์วันศุกร์ของมัสยิดอันวาริษซุนนะห์ที่ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์เนื้อหา นั้น ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความครบถ้วนของข้อมูลแล้ว โดยสอบถามผู้ที่รับผิดชอบในการบันทึกเสียง ทราบว่าผู้รับผิดชอบได้ทำการบันทึกเสียงตลอดระยะเวลาการแสดงคุดบะฮ์ ตั้งแต่ต้นจนจบ ไม่มีการตัดต่อหรือหยุดเทปขณะบันทึก ดังนั้นเนื้อความที่ถอดมาจากเทปจึงมีความสมบูรณ์ ตรงตามความเป็นจริง เหมือนกับผู้วิจัยได้เข้าไปนั่งรับฟังคุดบะฮ์วันศุกร์ที่มัสยิดแห่งนั้นด้วยตนเอง

6. การวิเคราะห์และการนำเสนอข้อมูล

6.1. การวิเคราะห์เนื้อหา ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อจำแนกประเภทของเนื้อหาที่ปรากฏในคุดบะฮ์วันศุกร์ ผู้วิจัยใช้วิธีการนับความถี่หรือจำนวนครั้งที่เนื้อหาแต่ละประเภทถูกกล่าวถึง จากนั้นจึงคิดคำนวณเป็นร้อยละ

สำหรับขั้นตอนหรือวิธีการวิเคราะห์เนื้อหานี้ ผู้วิจัยจะนำเทปบันทึกเสียงคุดบะฮ์ของมัสยิดอันวาริษซุนนะห์ ในแต่ละวันศุกร์ มาเปิดฟัง จนครบ 54 ครั้ง หรือ 54 ศุกร์ ตามที่ผู้วิจัยได้กำหนดไว้เป็นกลุ่มตัวอย่าง ในการรับฟังเทปคุดบะฮ์วันศุกร์แต่ละครั้งนั้น ผู้วิจัยจะจำแนกประเภทของเนื้อหา โดยอาศัยการวิเคราะห์และตีความว่าประเด็นหลักของเนื้อหาที่รับฟังอยู่นั้นสามารถจัดให้อยู่ในประเภทใด ตามกรอบหรือประเภทที่ผู้วิจัยได้วางไว้ พอเป็นแนวทางในการวิเคราะห์คือ

1. เนื้อหาเกี่ยวกับหลักศรัทธาทางศาสนา เช่น ศรัทธาต่อพระเจ้า, บรรดาคัมภีร์, บรรดาเทวทูต, บรรดาศาสนทูตหรือศาสดา เป็นต้น

2. เนื้อหาเกี่ยวกับการประกอบศาสนกิจ พิธีกรรมทางศาสนาต่างๆ (อามัลอิบาดัต) เช่น การละหมาด การถือศีลอด การประกอบพิธีฮัจย์ เป็นต้น

3. เนื้อหาเกี่ยวกับศาสนาที่ว่าด้วยหลักคุณธรรม จริยธรรมต่างๆ (อัล-อิห์ซาน) เช่น ความเสียสละ, ความรับผิดชอบ(อามานะฮ์), ความซื่อสัตย์ เป็นต้น

เนื้อหาในสามประเภทนี้ ผู้วิจัยคาดว่าจะพบมากในคุดบะฮ์วันศุกร์ เนื่องจากเป็นหลักคำสอนที่เป็นโครงสร้างของศาสนาอิสลาม ดังที่ได้กล่าวรายละเอียดในเรื่องนี้มาแล้วในแนวคิดเกี่ยวกับหลักการอิสลาม

4. เนื้อหาเกี่ยวกับการเมือง การปกครอง

5. เนื้อหาเกี่ยวกับเศรษฐกิจ /การค้า /อาชีพ

6. เนื้อหาเกี่ยวกับการศึกษา

7. เนื้อหาเกี่ยวกับครอบครัว /สตรี /เยาวชน

8. เนื้อหาเกี่ยวกับการสาธารณสุข

9. เนื้อหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม
10. เนื้อหาเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์
11. เนื้อหาเกี่ยวกับต่างประเทศ
12. เนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์อิสลาม
13. เนื้อหาเกี่ยวกับปัญหาชุมชน
14. เนื้อหาเกี่ยวกับข้อมูลข่าวสาร / เหตุการณ์ปัจจุบัน
15. เนื้อหาอื่นๆ

ประเภทของเนื้อหาที่ระบุไว้นี้ ผู้วิจัยกำหนดกว้างๆ ไว้ พอเป็นแนวในการศึกษาเท่านั้น อาจจะมีการปรับเปลี่ยน ตามสภาพหรือคุณลักษณะที่เป็นจริงของข้อมูล เมื่อได้ลงมือวิเคราะห์เนื้อหาจริง ทั้งนี้เพื่อให้การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นไปอย่างมีระบบและเป็นวัตถุประสงค์อันเป็นลักษณะสำคัญของการวิเคราะห์เนื้อหา “การคัดเลือกเนื้อหาที่จะทำการวิเคราะห์ จำเป็นต้องไม่มีอคติ ไม่มีการกะเกณฑ์ล่วงหน้า หรืออีกนัยหนึ่งผู้วิเคราะห์ไม่สามารถเลือกที่จะตรวจสอบเฉพาะบางประการในเนื้อหาที่เหมาะสม หรือสอดคล้องกับสมมติฐานโดยไม่สนใจประเด็นอื่นๆ” (Danielson, 1993 อ้างถึงในเบญจวรรณ เลิศเชื่อนันท์, 2540)

พร้อมๆ กับการจำแนกประเภทของเนื้อหา ผู้วิจัยจะสรุปและจัดบันทึกสาระหรือประเด็นสำคัญๆ ที่ปรากฏในเนื้อหาแต่ละประเภทลงในแบบบันทึกๆ ที่ผู้วิจัยได้สร้างไว้

หนึ่งในการแสดงคุณค่าของวันศุกร์แต่ละครั้ง ผู้พูด(Sender) จะพูดหลายๆ เรื่องรวมกัน ตามแบบอย่างการพูดของท่านนบีมุฮัมมัด(ศอลย) หรือตามสุนนะห์(วิทยา วิเศษรัตน์, สัมภาษณ์, 22 ธันวาคม 2541) จึงย่อมมีเนื้อหาหลายประเภทด้วยกันในคุณค่าวันศุกร์ 1 ครั้ง

ผลการวิเคราะห์เนื้อหาจะถูกนำเสนอในรูปของตารางร้อยละ และการเขียนเชิงพรรณนา (Descriptive) มีการยกตัวอย่าง และอ้างอิงคำพูดของผู้แสดงคุณค่าประกอบ

6.2 การวิเคราะห์ข้อมูลจากภาคสนาม คือข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสังเกต ผู้วิจัยจะนำมาวิเคราะห์เพื่อตอบปัญหาในการวิจัยเกี่ยวกับบทบาทในด้านต่างๆ ของคุณค่าวันศุกร์ที่มีในชุมชน ในการตอบปัญหาข้อนี้ผู้วิจัยจะนำผลการวิเคราะห์เนื้อหามาสรุปร่วมด้วย ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ในการวิเคราะห์ผู้วิจัยพยายามใช้ทัศนะของคนใน (Emic) มาอธิบายปรากฏการณ์ นอกเหนือจากการอาศัยกรอบแนวคิด หรือทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาช่วยในการวิเคราะห์

ผู้วิจัยนำเสนอผลการค้นพบในส่วนนี้ ในรูปของการเขียนเชิงพรรณนาเนื้อหาอย่างเข้มข้น (Thick Description) ตามหลักการนำเสนอผลการวิจัยเชิงคุณภาพ มีการอ้างอิงคำพูดของผู้ให้ข้อมูล เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือของข้อมูล และยืนยันความถูกต้องของข้อค้นพบด้วยตัวของข้อมูลเอง

ในส่วนของการนำเสนอผลการวิจัยเกี่ยวกับคุณลักษณะทั่วไปของชุดบทฮีโร่วันศุกร์นั้น ผู้วิจัยจะได้นำข้อมูลที่ศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์เจาะลึก รวมทั้งจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมมาวิเคราะห์ประกอบกัน เพื่อตอบปัญหาในข้อนี้ และนำเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปแบบของการเขียนพรรณนา อธิบายความเช่นเดียวกัน